

Sopelimen

NESODDEN
HISTORIELAGS
ÅRSSKRIFT
1998

INNHOLD

Side

Beretning 1997/1998	4
Minner fra mellomkrigsårene.....	6
Mennesker jeg møtte.....	10
Den siste belgetreder	12
Det gamle handelsstedet på Fagerstrand	18
Vegvokteren	22
Våningshuset på Fundingrud Østre.....	28
Værsgod, nå er det din tur!	32
Isdriften på Nesodden	39

BERETNING

1997/1998

Styret har hatt fem møter i løpet av året. Varamedlemmene har vært innkalt til alle møtene. Laget har 151 enkeltmedlemmer og 114 familiemedlemmer samt tre æresmedlemmer, Ole, Jenny og Sverre Fundingrud.

DE VIKTIGSTE SAKENE SOM ER BEHANDLET ER:

Riving og lagring av det gamle våningshuset på Fundingrud Vestre for oppføring på et egnet sted senere. Medlemmer i Historielaget og Kiwanis Club Nesodden sto for rivingen og utførte en kjempejobb.

Dag Wetlesen på Nordre Gjøfjeld har stilt gratis lagringsplass til disposisjon. Laget takker alle for innsatsen.

Laget medvirket til at den gamle fiskerstua i Perleveien 18, Grøstadstrand, Bomansvik, ikke ble revet. Den vil nå bli tatt vare på og restaurert. Nesodden kommune har bevilget kr. 10.000.- til dette arbeidet. Mye av arbeidet vil bli utført på dugnad.

RUSLETURER.

Det har vært arrangert to rusleturer. En på den gamle «Kirkeveien» fra Ildjernet til Nesodden kirke. Den første 7. juni da strekningen Håkonskastet - Nesodden kirke ble åpnet og den andre på Ildjernet 20. september. Strekningen Østlaget - Håkonskastet v.s. den bratte ura opp fra fjorden til Håkonskastet har vi ingen planer om å forsere.

Den 13. september arrangerte Follo Historielag rusletur langs deler av «Den Fredrikhaldske Kongevei» i samarbeid med de lokale his-

torielag. Det var Follo Historielags 50-årsjubileum som ble feiret. Alle medlemmene i lokallagene var invitert.

KIRKEVEIEN NORDRE GJØFJELD - NESODDEN KIRKE.

Alle skiltene ble i løpet av vinteren tatt ned, vasket, oljet og bokstavene fikk gul farge slik at de kan sees bedre. Takk til Nesodden Jern og Farge på Flaskebekk som stilte olje og maling gratis til disposisjon.

En takk til Martin Urianstad A/S for støtte og hjelp til produksjon av røde piler som er satt opp for at turgåere lettere skal finne frem.

GÅRDS- OG SLEKTSHISTORIE FUNDINGRUD ØSTRE, GNR. 19, BNR. 2.

Våre æresmedlemmer Ole, Jenny og Sverre Fundingrud har igjen vist sin store interesse for historielaget. 300 eksemplarer av boka er gitt som gave til historielaget og dets medlemmer. Alle nåværende medlemmer har fått boka levert og den er godt mottatt. Laget vil igjen takke familien Fundingrud for den storstilte gaven.

DIVERSE.

Laget er representert ved formannen i en komite som skal forberede Isdriftsjubileet neste år. Det skulle vært arrangert i vinter men værforholdene gjorde at det måtte utsettes.

«Sopelimen» har vært solgt til ikke medlemmer på stands flere steder i bygda. Eldre årganger er også populære.

Flere skoler og foreninger er besøkt hvor Nesoddens historie har vært temaet.

Minner fra mellomkrigsårene

Gudrun og Per Johansen er intervjuet av Per Nordal.

Gudrun og Per Johansen er i dag pensjonister og bor i Bjørnemyrveien ved Sunnaas Sykehus. Begge vokste opp på Nesodden i mellomkrigsårene og har holdt sammen helt siden skoledagene. Mellomkrigstiden var en epoke i vår historie preget av mye arbeidsledighet og fattigdom men også av et sterkt samhold og av omsorg for hverandre.

Gudrun vokste opp på Steilene hvor faren hadde fast arbeid på tankanlegget. Det å ha fast arbeid var den gang som nå selve trygghetspilaren i tilværelsen. Familien bodde på ett rom og kjøkken i et hus som Gudrun i dag kaller «villa gjennomtrekk». Det var dårlig isolert og med enkle vinduer. Da Gudrun ble konfirmert i 1935 ble konfirmasjonen feiret i denne leiligheten. Steilene og Alværn var den gang et isolert samfunn uten veiforbindelse med Nesodden forøvrig. Dagens kjørevei til Alværn sto ikke ferdig før i 1939. Det var dampskipene som holdt forbindelseslinjene til omverdenen åpen. Men det fantes en kjerrevei som slynget seg opp gjennom den bratte ura fra Alværn opp til Lalien, den gamle husmannsplassen under To gård og videre frem til Flatebybråten ved Bråtatjernet

Denne kjerreveien ble brukt av innbyggerne på Alværn og Steilene når de skulle besøke for eks. Fjellstrand. Dit gikk kjerreveien videre fra Flatebybråtan. Skulle man til Nesodden kirke var det å gå videre over skogen forbi Jonsrud.

På Alværn var det egen skole som ble drevet av oljeselskapet. Det het dengang Østlandske Petroleumscopagn). Der var det også eget postkontor. Barna som bodde på Steilene måtte fraktes med båt over til Alværn når de skulle på skolen. I dårlig vær, når det blåste og regnet, ble barna ofte gjennomvåte under overfarten. Men læreren fant råd for dette. For i klasseværelset hadde han satt opp et skjermbrett hvor de våte klærne ble hengt opp til tork. Barna gikk

på skole hver dag, også på lørdag, men bare halv dag. 1.-3.klasse gikk sammen. Likeledes 4.-7. klasse. Noen skolegang utover dette ble det ikke for de fleste av barna.

17.mai ble feiret på Fjellstrand og da var det bare å gå opp ura fra Alværn og til Fjellstrand, slutte seg til toget der å gå videre til Nesodden kirke. Så tilbake til Fjellstrand for å fortsette feiringen og langt ut på kvelden måtte man gå hjem. I dag fraktes alle med bil.

Guðrun var også speider som hadde samling på Fjellstrand skole om søndagene. Hun var også med i en egen teatergruppe på Steilene som oppførte mange stykker. Fritidsproblemer var ukjent for de fleste. Husmødrene reiste som regel til Oslo for å handle. Den ansatte ved tankanlegget hadde også et spesielt «frynsegode» for hver uke fikk kona gratisbilletter av oljeselskapet for å ta en tur til byen med Nesoddbåten. Billettene lå i mannens lønningspose. Når noen ble syke ble det ringt til dr. Zapffe som bodde ved Nesodden kirke. Han kom i all slags vær, sommer som vinter, over Lalien og ned ura til Alværn, i båt over til Steilene. Han var et unikum, sier Guðrun, og kan ikke få fullrost ham nok. Da krigen kom 9. april 1940 måtte familien flytte fra Steilene. Med det begynte en nye tidsepoke, men det er en annen historie.

Per ble født på den tidligere husmannsplassen Berget og bodde flere steder før han i 1925 flyttet til Langemyr med mor, far og fem søsken. Det året fikk faren «sparken» på Steilene i forbindelse med storstreiken. Livet på Langemyr var tøft. Det var trangt om plassen for sju mennesker i et lite og dårlig hus uten innlagt strøm. Med en parafinlampe i huset var det ikke lett å få gjort lekser i mørke vinterkvelder. All koking og oppvarming foregikk ved hjelp av vedovner. Kvist og kongler ble plukket i skogen som brensel og om vinteren, når det var riktig kaldt ute, ble en eller annen tørrgran skjært ned og fraktet hjem. Om vinteren, når det var snø, måtte veier tråkkes og det var et slit. Om sommeren beitet store flokker av okser i skogen rundt Langemyr. Disse kunne være plagsomme for både liten og stor. Ofte sto dyra og så inn gjennom vinduene. Det var både spennende og skremmende, sier Per, spesi-

elt fordi huset var lavt slik at dyra så ned på de som var inne i huset.

Brød med sukker på var vanlig kost og til tider kunne det også være lite av dette på bordet. Det hendte at mor sa: Ta pent av brødet, ta pent av smøret, far skal ha mat på jobben i morgen. Til jul var det alet opp en gris som ble slaktet og da var det flekk hver dag så lenge grisen varte.

Ungene arvet klærne etter hverandre og det var dårlig med bytte av tørt når ungene ble våte. Da var det som regel å gå med de våte klærne resten av dagen.

Imellomkrigstiden var det stor arbeidsløshet, også på Nesodden. Mange hadde sesongjobber, for eks, å pukke stein i forbindelse med veibygging. Derfor måtte mange gå til «forsorgen» for å få en lapp til å kjøpe mat for.

Per flyttet senere til Fjellstrand og bodde på forskjellige steder

Under oppveksten var Per mye nede på Steilene. Han hadde en onkel som jobbet der. Det var fast båtforbindelse mellom Alværn og Steilene fra kl. 0600 til kl. 1700. Utenom denne tiden måtte man ordne med egen transport og den gang var det ikke mange som hadde egen båt. Til Steilene kom også mange store tankbåter med olje og bensin fra den store verden. Etter mange uker i sjøen ville sjøfolkene i land for å feste og more seg. Da Per var i 12-årsalderen startet han som fergemann. For 25 øre rodde han sjøfolkene fra Steilene til Alværn brygge. Pengene han tjente leverte han til mor. Å komme en tur til Oslo da Per var liten var som en Amerikareise og han var stort sett i byen før påske. Da fikk han være med mor på torget for å selge løv som hun hadde drevet frem i løpet av vinteren.

Da krigen kom hadde Per nøytralitetsvakt ombord på et lite marinefartøy utenfor Oscarsborg festning. Han ble tatt til fange av tyskerne, avvepnet og sendt hjem til Nesodden.

Begge synes de hadde en fin og opplevelserik barndom og ungdom selv om de vokste opp i langt trangere kår enn det vi har i dag. Senere, i voksen alder, skulle de få oppleve selve eventyret, nemlig oppbyggingen av velferdsstaten Norge.

Per Nordal

Mennesker jeg møtte

Av Kirsten Jonsrud Lunde

Erling Vahyttastranda, ja det var daglig navn enskjønt det var Olsen han het.

Erling eide en vabåt. Så lenge det var sol og sommer trengte ikke Erling annet losji. Det var når høsten og kulda kom at han søkte husvære på land. Noen ganger skar det seg og da velvet Erling båten sin og bodde under den. Vahyttestranda er et sted mellom Urstranda og Kavringen.

Mitt første møte med Erling var da jeg var i 3-4-årsalderen. Far og jeg skulle besøke Johannes i Mellomstrand. Vi gikk over Tømmerbakke og ned Sagabakken. Det sto en mann der ved Saga og smurte grønnsåpe i ei renne som gikk ned til fjorden. Far og mannen vekslet noen ord før vi gikk videre. «Skulle han vaske tømmerstokkene, far? spurte jeg. «Nei da, han smører renna for da glir tømmerstokkene lettere» svarte far.

En tidlig vintermorgen litt senere, snøen hadde lavet ned hele natta, stier og tråkk var den nesten ikke mere. Min eldste bror var på vei til båten (Alværn brygge). Plutselig lå det en stor haug foran ham. Han sparket litt borti den. «Hei», sa det. «Er det folk? Erling hadde lagd seg en barhaug, krøpet inn i den og så hadde snøen gjort resten. «Men er det deg da, Erling», sa broren min. «Du kan da ikke ligge her å fryse ihjel. Du får bli med hjem. Jeg får ta neste båt.» Erling ble boende hos oss hele vinteren. Han fikk et rom i 2. etasje og arbeide fikk han i Toskauen. Det ble et varmt og godt vennskap mellom Erling og meg. Kanskje var det fordi jeg var yngst og eneste jente.

Erling hadde vært sjømann i utenriksfart og spesielt minnes jeg

alle sjømannssangene jeg lærte. «Kom nå Tulla, så skal vi synge,» sa han. Så satt jeg på kneet hans mang en vinterkveld mens den ene sjømannssangen tristere enn den andre tonet ut. Jeg lærte kanskje da at trist ikke bare er trist, men kan være godt også. i allfall kom det en tåre hos Erling og så gråt jeg litt også. Kunne vi unngå det da, når sangen var sånn:

*En kald og stormfull vinternatt, når snøen lå for dør
En sjømann ned på kaia står, hans båt er klar at gå.
Ved siden står hans kjæreste og hennes sorg er stor.
Han trykker piken til sitt bryst og hvisker disse ord
Farvel, min kjæreste, med sorg jeg drar fra deg
men du skal bli min stjerne god, den lyse skal min vei.*

Erling var beskjeden, hadde godt humør, var helslank, men utrolig glad i mat. «Jeg sier takk for det», sa han bestandig når han ble budt å spise.

En gang minnes jeg Erling sint. Det kom besøk til oss og mannen presenterte seg for Olsen. Da ville Erling vite med hvilken rett han bar det navnet. For Olsen ville Erling ha for seg selv.

Lørdag middag, da arbeidsuka var slutt, og Erling hadde fått oppgjør, betalte han mor 10 kroner for losji. (Det ble nok ofte-re middager og mere kjente jeg mor rett). Det var vel ikke for ingen ting at Erling sa: «Det finnes to snille koner på bygda. Det er mor i stranda (Kavringstrand) og mor i Jonsrud.» Så barberte han og stelte seg, for nå skulle han til Hansen Haugen for å handle. Da banket det på døren. «Du skulle vel ikke ha en tier å låne meg? sa Erling. Jo, mor hadde da det. Neste lørdag var det likeens, Erling forsto det kanskje sånn, betalt for seg hadde han, dette var et lån.

Når trekkfuglene vendte tilbake og vårvinden suste gjennom skogen, sa Erling takk for seg. Lengselen etter vabåten og det frie liv ble for sterk.

Det med ti kroner har jeg tenkt litt på. Var det mor eller Erling som hadde «tier'n» når Erling dro?

Den siste belgetreder

**I den gamle kirkebønnen - Den alminnelige kirkebønn
- het det: Gi din kirke rettskafne tjenere, som både lærer vel og lever vel [...].**

Iløpet av de femten årene jeg medvirket som belgetreder i Nesodden kirke, fikk jeg høre presten hver høymessesøndag lese denne kirkebønnen fra alteret. Dette med «rettskafne tjenere» - jeg undret meg ofte - kunne det også omfatte belgetredere? Det omfattet helt sikkert organister!

I en anekdote fortelles det om en belgetreder i en av kirkene ett eller annet sted i landet, i det gudstjenesten var slutt og postludiet var ferdigspilt, gikk belgetrederen frem til organisten og sa følgende: «I dag spilte vi godt!» Dette likte organisten dårlig og repliserte med at det var tross alt han som spilte. Belgetrederen på sin side ergret seg over å bli undervurdert på denne måten. Han bestemte seg for, at ved neste høymessesøndag i kirken skulle han sørge for at det ikke kom luft i orgelet. Som tenkt, så gjort. Høymessesøndagen kom og organisten satt klar til å intonere dagens preludium ved høymessens begynnelse. Hva skjedde? Orgelet var helt dødt - det kom ikke en tone! Belgetrederen gikk så bort til organisten og spurte: «Nå, hvem er det som sørger for musikken»? Belgetrederens selvtillit var sannsynligvis gjenopprettet, og det kan vel saktens komme godt med i en så «viktig» stilling... Det var i alle fall verken første eller siste gang det har oppstått krangel mellom kirkens «tjenere».

Det orgelet som er i bruk i Nesodden kirke i dag er, så vidt meg bekjent, 4. generasjon, eller versjon av de orgler som har vurt i bruk før, under og etter min tid på Nesodden. I

følge Hj. Berner's «Nesodden Herred» 1924, fikk Nesodden kirke installert et harmonium omkring 1870. Etter at kirken hadde gjennomgått en omfattende restaurering etter at et lynnedslag hadde rasert kirken i 1877, ble det samlet inn penger til nytt orgel som senere ble tatt i bruk. Ikke bedre jeg vet, var det dette orgelet som var i bruk i Nesodden kirke da jeg som 10-åring «debuterte» som belgetreder midt i trettiårene. Flere av kretsens ungdommer hadde, mer eller mindre tilfeldig, hatt denne jobben fra tid til annen. I og med at den som hadde hatt jobben lengst inntil da - 1935-1937, ikke ville ha den lenger, var det min far som ivret for at min eldste bror skulle få overta belgetrederjobben. Og slik gikk det.

Man ble faktisk ansatt av Nesodden kommune som belgetreder i Nesodden kirke. Lønnen var på kr. 25.- pr. år. Her må det innskytes at selv om den tekniske utvikling forlengst har avløst belgetrederen i Nesodden kirke, foreligger til d.d. ingen formell oppsigelse av ansttelseforholdet. Så hvis vi adderer en sølle årslønn på kr. 25.- siden siste oppgjør, kan det bli noen kroner av det!

Min bror hadde etter hvert fått både arbeide og hybel i hovedstaden, og var nærmest avskåret fra å utføre denne oppgaven. Dermed ble det til at min far og jeg kom til å dele på oppgaven med å skaffe luft i det gamle orgelet. Og etter som jeg var «disponibel» til en hver tid, overtok jeg hele jobben. Det var som regel fast høymesse i Nesodden kirke hver 3. søndag, og som lå innenfor årslønnen på kr. 25.-. I tillegg kom øvrige kirkelige handlinger, som bryllupper, begravelser, musikkandakter/aftensang, sommerstevner med innlagt høymesse etc. For alt «ekstraarbeide» skulle vi sende regning til Nesodden kommune på kr. 2.50 pr. gang. Ved bryllupper var rutinen den samme, men da skulle vi sende regningen til de som hadde brylluppet. For å si det mildt - vi syntes dette ble for flaut - selv på denne tiden for 50-60 år siden. Vi forsøkte så godt som mulig å innkreve dette enorme beløpet etter selve brudevielsen var over i krikaen. Mange stusset over det hjelpeløst lille beløpet. Og for å slippe å «gi igjen» på fem kroner, forhøyet vi like godt prisen til kr. 5. Da syntes vi at vi var grådige.

Ofte, når det var begravelser samtidig med at jeg hadde skoledag, fikk jeg fri resten av skoledagen for å dra til kirken sammen med lærer, klokker og vikarierende organist Jacob Hulaas. Det var sønnen, Gjermund Hulaas som var fast organist gjennom mange år i Nesodden kirke. Men i hans fravær måtte fader Jacob selv også fungere som organist.

Nå var det ikke så helt enkelt for en 10-åring å mestre den tunge belgpedalen. Belgetrederen sto på en kasse for å kunne få kroppstygde nok til å få tilstrekkelig bevegelse på pedalen, som var plassert i motsatt ende av orgelhuset i forhold til spillebordet. Oppe på veggen av orgelhuset var det et solid trehåndtak til å holde seg i for balansens skyld - hvis jeg rakk opp, da? Den første gangen jeg skulle i ilden var under en begravelse. Organist var Gjermund Hulaas. Min debut som belgtreter ble ikke særlig vellykket. Jeg brukte alle mine krefter på å få nok luft i orgelet, men det var ikke nok! I en åpning i orgelhusveggen var det en «pinne» som til enhver tid indikerte hvor mye luft det var i belgen og hvor mye luft det måtte være. Mine anstrengelser til tross, «pinnen» kom aldri opp på det nivå den måtte være for å ha en stabil lufttilførsel til organistens «disposisjon» for i det hele tatt å kunne spille. Febrilsk slapp jeg belgpedalen i gallerigulvet med et brak, for i neste omgang å ta skikkelig fart for å komme ajour med den luftmengde som måtte til. Flere «pedaldunk» - panikken tok fullstendig overhånd. Organisten, Gjermund Hulaas avbrøt spillingen og kom bort for å rettlede meg i min aktivitet - Fortvilelse. Etter hvert ble det sånn passe brukbart. Etter at begravelsesseremonien var til ende, beklaget organisten hendelsen og sa at det ikke hadde vært så ille, om det ikke var fordi det nettopp var i en begravelse det skjedde.

Denne hendelsen fra mine barneår brente seg fast i minnet, og gjennom alle de årene jeg fungerte i denne oppgaven, var alltid den samme hendelsen nær i mine tanker, men noe lignende skjedde heldigvis ikke så lenge jeg var i tjenesten. Men når sant skal sies, var orgelet i Nesodden kirke på denne tiden et velkjent problem. Det ikke jeg var klar over i mine anstrengelser som

10-årig belgetreder, var at det allerede gjennom mange år hadde eksistert store luftlekkasjer, både i selve belgen og i den s.k. laden, selve kanalen som fører luften frem til fordeling til orgelpipene. Selve teknikken i orgelet var av svært gammel dato. Fra hver tangent på spillebordet gikk det trespiler inn i orgelverket - s.k. skyvere - som lukket og åpnet for luft til orgelpipene. Etter mange års bruk og tøffe klimaforhold, var det ikke annet å vente at det oppsto tekniske problemer, både i form av lekkasjer, men kanskje det som verre var med de s.k. «hylere», hver gang spilene hang seg opp og ikke lukket for lufttilførselen til enkelte piper. De måtte ganske enkelt sjaltes ut, gjøres stumme. I ettertid synes det merkelig at noen kunne og ville spille på et slikt instrument i en kirke.

Organister «kom» og «gikk».... Ikke alle var på «høyden» når det gjaldt selve høymesse-liturgien, og det å kunne finne frem i koralboken til den rette melodi på de salmer som var valgt for dagens høymesse, dessuten å kunne telle antall vers i hver salme. I og med at organist og belgetreder befant seg på hver sin side av orgelhuset, hadde vi ingen mulighet til å kommunisere under avviklingen av selve høymessen, mens orgelet var i bruk. Salmen: Den store hvite flokk - har 3 vers. Hvert vers har en melodioppbygging (b-melodien) som går ut på at de 4 første strofer gjentas, mens de 4 siste spilles/synges en gang. Det kan derfor hende at man muligens kunne forvirres av dette og tro at man har spilt alle tre versene etter bare å ha spilt ett - Enskjønt? Det skjedde en gang at organisten, etter å ha spilt melodien en gang - (første verset), kom styrtende bort til meg og spurte - «Hvor mange vers er det»? Jeg fektet vilt og hvisket «høyt» - Spill! Spill! Etter at neste vers var avspilt, løp jeg bort og signaliserte med en finger i været! På den måten fikk vi avlevert de tre versene uten altfor lange opphold mellom hvert vers....!

Etter denne hendelsen diskuterte jeg med daværende organist om hvordan vi skulle kunne signalisere oss i mellom når det gjaldt å holde orden på antall vers under salmesangen. Etter flere tekniske tankemodeller, ved å gjøre bruk av snorer, blunkelampe etc., kom vi

fram til at belgetrederen, som kunne følge med i teksten, skulle passe på å hoste ettertrykkelig foran siste vers i de tilfeller der det var mange og lange salmevers, og det fungerte. Det vi ikke visste, var hvordan menigheten reagerte på at denne hostingen kom på «bestemte» steder under salmesangen. Men som kjent, det man ikke vet har man heller ikke vondt av...

For min del lurte jeg hvordan jeg best kunne bruke belgen for at det musikalske skulle «lide» minst mulig. Til en juledagshøymesse gikk jeg over en del steder med fuktig avisapir for å tette de verste lekkasjene. Dette var til god nytte for «luftbeholdningen» akkurat denne dagen, men ved neste høymesse var alt sammen tørket opp igjen og lekkasjene like store som tidligere.

Etter som tiden og årene gikk, var det mange som ønsket seg nytt orgel i Nesodden kirke. Jeg vet ikke hvor mange kirkekonsserter/musikkandakter - bl.a. av Jaer Sangkor, samt div. innsamlinger som ble foretatt for å skaffe midler til nytt orgel. Og i forbindelse med oppussing av kirken omkring 1950, ble det bevilget penger til nytt og moderne orgel. Rent teknologisk var jo overgangen fra det «historiske» treskeverket til det nye orgelet som å komme til en annen verden. Det som var på «moten» den gang var orgler med s.k. fjernverk. I mindre kirkebygg er det alltid trangt om plass. I Nesodden kirke var det og er det mangel på nødvendig plass. For å spare plass ble det valgt et orgelbygg med fjernverk. Dvs. selve orgelverket - alle pipene - ble plassert på kirkeloftet. Gjennom en svellåpning - sjalusi - over galleriet strømmet musikken ned fra orgelverket ettersom organisten spilte på selve spillepulten på galleriet. Alt var elektronisk. Hver tangent sto i forbindelse med releer som utløste for luft til de forskjellige pipene. Lufttilførselen skjedde ved elektrisk drevne belger. Men ikke alt nytt er fullkomment. Etter at det nye orgelet hadde vært i bruk en viss tid og alle «barnesykdommene» var ryddet av veien - trodde vi - oppsto en merkelig hendelse. Det skulle være musikkandakt med Jaer Sangkor. Vel en time i forkant kom koret og organisten for å øve på programmet. Etter at strømmen ble slått på ga orgelet i fra seg så merkelige lyder,

nærmest som en dårlig oppsveivet grammofon. Ved nærmere etter-
syn oppe i orgelverket, fant vi ut at de tynne taustroppene som ba-
lanserte belgene, jeg tror det var fire i tallet, de var nærmest opp-
spist - av mus! Både forhenværende belgetreder og daværende kir-
ketjener fikk omgående som oppgave å holde belgene «oppe».
Under hele musikkandakten - vel en times tid - ble vi liggende på
våre knær uten å kunne forandre stilling, fastholdene på «belgesno-
rene» for at organisten kunne spille brukbart. Denne opplevelsen er
også noe jeg sent skal glemme. Jeg må tilstå at jeg alltid har vært
svært begeistret for orgelmusikk, men denne gangen ble det i meste
laget. Det ble i alle fall en øredøvende sorti for en belgetreder å være
plassert inne i selve orgelverket under en hel musikkraften i
Nesodden kirke.

Med hilsen
Kåre Fenn.
Oslo, 25. juni 1998.

Det gamle handelsstedet på Fagerstrand

Av Bjørg Gulbrandsren

I vår moderne tid med kjøpesentre og butikkkjeder vil vi mimre litt over et handelssted på landet. Vi tar utgangspunkt i Bergmo - i dag bedre kjent som Fagerstrand legekontor. Den eldste delen av uthuset på Bergmo er en gammel skystasjon. Nettopp på Bergmo åpnet Karl Hagen sitt landhandleri i 1883. Landhandleriet var der legekontoret i dag har sitt venteværelse.

Der som miljøstasjonen står i dag var det isbinge. Vi må huske på at det kjøleskapet eller kjølerommet som vi tar som en selvfølge i dag ikke eksisterte. Sagflis ble brukt som isolasjon så ikke isblokkene skulle tine så fort. Både de fastboende som ikke selv hadde mulighet for is, og etter hvert sommergjestene, var helt avhengige av å kunne få isblokker til sine isskap. Service var jo en selvfølge så tunge og kalde isblokker ble spylt rene for sagflis før de ble buksert på plass i de forskjellige isskap eller private små isbinger før eventuelle varer ble kjørt hjem til kundene.

På Bergmo var det også et bakeri. Dette holdt til i kjelleren på uthuset. Når bakeriet ble startet, vites ikke, men fra ca. 1916 frem til 1926 var det baker Albert Haugan som leide der og drev det. I 1926 overtok baker Kristian Nylenna. Fra bakeriet på Bergmo sørget han for ferskt brød til folket fram til 1936. Da bygde Nylenna sitt eget bakeri og baker Moskvil drev bakeriet på Bergmo frem til det ble nedlagt omkring 1943.

Tilbake til landhandleriet

Etter hvert ble landhandleriet på Bergmo for lite. En gang mellom 1915-1920 skilte Hagen ut en egen eiendom fra Bergmo. Denne fikk navnet «Hagnes». Der bygde han et nytt landhandleri. Karl Hagen ga opp sin kjøpmannsstand i 1929. Gulborg og Hjalmar Solvik kjøpte Hagnes og overtok butikkdriften.

I 1945, når andre verdenskrig var over, ble det stadig større og større muligheter til å få tak i varer. Denne muligheten kom også til Fagerstrand. Dermed tok det ikke lang tid før det 30 år gamle landhandlerlokalet var for lite.

Ny - og etter datidens målestokk moderne butikk skulle bygges på samme eiendom. Det var bare et lagerhus som måtte flyttes først. Noe som er fullt brukbart rives ikke. Med stort pågangsmot ble lagerhuset vinsjett rett over veien og fikk sin nye plass rett ved siden av isbingen

Grunnarbeidet til den nye butikken ble gjort for hånd, det vil si med hammer, feisel, spett og trillebår. Den nye butikken sto ferdig i desember 1948 og var helt moderne. Likevel ikke mer moderne enn at sirupsfat, mel og sukkersekker, likedan parafinfat fremdeles hørte med til sortimentet.

La oss gå inn i det «nye» landhandleriet. Vi kom først inn i kolonialavdelingen. Til venstre for denne var kjøtt, fisk og diverse grønnsaker, poteter osv. Gikk vi til høyre kom vi inn i en egen avdeling med kjoler, stoff, garn, sysaker, isenkram og glassmagasin. En riktig spennende opplevelse særlig når julen nærmet seg.

I etterkrigsårene ble det oppsving i utbyggingen på Nesodden, også på Fagerstrand. Hva var mer rett og rimelig enn at man hos Solvik fikk kjøpt det man trengte av alle typer bygningsartikler for å sette opp et hus. På et handelssted med så mye var det selvfølgelig også en bensinstasjon. Den første var av betong. Så ble en ny og mer tidsmessig bygget. Denne inneholdt det meste hva biler trengte både av oljer og bilgummi. Noe som reklameskiltet på lagerskuret vitnet om.

Tiden og landhandleriet gikk sin gang. I 1955 døde Hjalmar Solvik så altfor tidlig. Sønnen Paul overtok den videre drift. Nok en gang var det forandring og endring på hvordan man drev en «moderne» butikk, Det ble vanlig med spesialforretninger for stoffer med tilbehør, manufaktur, glassmagasin og isenkrambutikker med et helt annet utvalg enn det var plass til hos Solvik. Dette førte til at denne del av butikken gradvis ble avsluttet. Paul og Torunn med god hjelp av Gulborg, vår alles kjære Gulborg, drev butikken frem til 1. januar 1975. Da ble hele eiendommen Hagnes kjøpt av Arnt Løes. Nok en gang ble butikken utvidet. Denne gang ved å bygge inn den passasjen som var mellom den gamle landhandelen og den nye fra 1948. Kvadratmetrene ble utnyttet maksimalt. Selv om selvbetjening for lengst var «inn» beholdt butikken fortsatt betjent kjøtt og ostedisk der de mer tilårskomne kunder kunne få sitt pund kjøttdeig og 3-4 skiver kjøttpålegg eller en smak av osten før handelen ble avsluttet.

Utviklingen krevde sitt og i oktober 1979 ble kjøttdisken byttet ut med ferdig pakkede kjøtt og ostevarer med eller uten vacuum i en kjøledisk. Mange savnet nok kontakten mellom betjening og kunder. Gammel vane er vond å vende.

Tiden gikk og det ble desember 1995. En dag var butikken stengt.
- Det gamle handelssted var stille -

Nesten på toppen av Fagerstrandbakken, i Fabrikksalget Ørn sine tidligere lokaler, ble en ny butikk åpnet. Gamle Fagerstrandbeboere vet at i den eldste delen av dette huset hadde Kristian Nylenna sitt bakeri fra han flyttet fra Bergmo i 1936 og frem til Ørn kjøpte det. I dag heter butikken KIWI og igjen kan vi kjøpe brød på det samme stedet som da Nylenna hadde bakeri.

Nå undret vi oss på hva som ville skje med det gamle butikklokalet? Svaret kom. I den delen som Solvik hadde sin manufakturavdeling kan man igjen kjøpe kjoler, garn og sysaker. Riktignok har kjøtt- og grønnsakdisken blitt byttet ut med blomster og hobbyartikler.

MEN LIKEVEL KAN MAN SI AT RINGEN ER SLUTTET.

Vegvokteren

Av Grete Fossum.

Ja, hvem var nå det? Og hva gjorde han? Vegvokteren som jeg her har tenkt å presentere var min morfar. Hans navn var Baltzer Jonsrud. Han ble født 17.8.1875 på Flatebybråtan som var husmannsplass under Flateby gård

Han kom til Jonsrud 10 år gammel sammen med sin mor og far, Gulbrand og Mathea Kristiansen Tømt, som de het da de kom til Jonsrud og hadde da seks barn, en jente og 5 gutter - og en hest. Baltzer var den 3.dje eldste i barneflokket, Det 7. barnet ble født i Jonsrud. Etter hvert tok de navnet Jonsrud etter gården slik det var vanlig på den tida.

I 1885 fikk Gulbrand og Mathea skilt ut eiendommen med ca. 170 mål skog og 16 mål innmark. Kjøpesummen var kr. 4.000,-. Det høres svært rimelig ut etter dagens priser, men i 1885 var det mye penger. Innflyttingen skjedde på flyttedagen, 14.april 1885

Jonsrud var husmannsplass under Nordre Flateby, Gården ble ryddet og bygd på slutten av 1700- eller begynnelsen av 1800-tallet av Jon Davidsen. Gamlestua besto av kjøkken, ett stort rom og hems. Hemsene kunne muligens ikke brukes på den kaldeste årstida. Barnesengen var en stor flatseng (oppredd sengetøy/skinnefeller på gulvet) hvor barna holdt varmen ved å ligge tett inntil hverandre. Faren, Gulbrand var hestekar og fikk jobber i skogen om vinteren og på jordene om sommeren. Mathea plukket bær og blomster som hun solgte på torget i Kristiania. Gulbrand rodde henne inn og noen ganger Ola Hellviktangen. Torghandelen hjalp noe på økonomien.

I 1915 overtok sønnen Georg og hustru Hildur gården og Gulbrand og Mathea bodde på kår. Gulbrand døde i 1916. Han lå

på likstrå på låven slik skikken var. Etter begravelsen var det stor familjemiddag i Jonsrud.

Baltzer var nå en voksen mann og hadde forlengst flyttet hjemmefra og var begynt som snekker. Han hadde truffet sin Gunda Sofie som var fra Christiania. De hadde stiftet familie og bodde i «Nissestua» ved Tovegen som nå eies av Johannes Block Hellum. Baltzer var en storveis kar. Ikke så altfor høy, noe korpulent, med stort, krøllete hår med korketrekker. Han

hadde en fantastisk stor bart som han snurret rundt og faste, snille øyne. Det sies at han var sterk. Han arbeidet som snekker noen år, men senere som vegarbeider. Da kommunen lyste ut stilling som vegvokter på nordre Nesodden søkte han og fikk den, kjent som han var med arbeidet.

Vegnettet ble til ved at menneskene oppsøkte hverandre og det ble trakk mellom boplassene etter naturgitte forhold. Dyr hjalp til

med å holde tråkkene åpne. Vi kan enda se veger som går helt inntil husene.

I 1800-tallets Nesodden måtte den bonden som ikke sørget for å holde sin del av bygdevegen i orden regne med å bli ilagt bot av lensmannen etter at rodemesteren hadde kommet med rapport

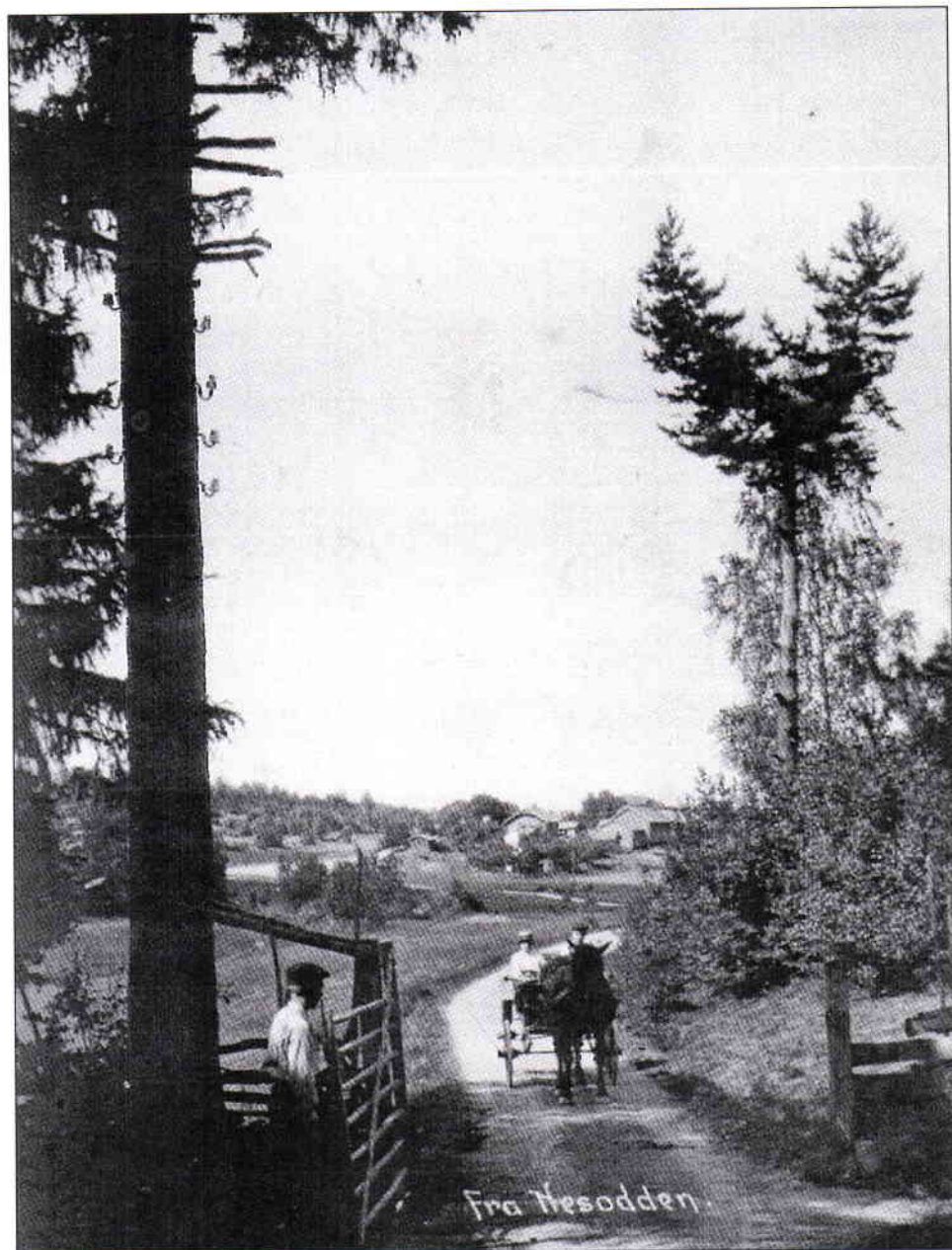
Noen steder var det lov å sette opp grind for dyra. Dette skulle skje etter helt bestemte regler og porten skulle være slik at den kunne åpnes fra hestevognen. Den skulle kunne gå begge veger og den skulle kunne lukke seg selv når vognen hadde passert. Ikke alle grindene var så greie. Her hadde «grindguttene» anledning til å tjene seg noen øre ved å være på pletten og åpne og lukke når kjøretøyene kom.

Baltzer ble ansatt som vegvokter i 1915. Roden han hadde ansvaret for var på nordre Nesodden fra «Torvet» til Flaskebekk brygge. Så var det ned til bryggene Hellvik, Oksval og kanskje enda flere. Vegen til Hellvik brygge var Gamle Hellvikveg. Rodestolper sto med jevne mellomrom. De var ofte rødmalte og spisset på toppen. Gårdens gårds- og bruksnummer skulle stå skrevet der. Nåværende veg mellom Vestvegen og Skoklefall kapell sto ferdig i 1928. Under sprenging fikk en av sprengingsbasene, Erik Olsen, ødelagt det ene øyet.

I 1920-årene ble flere veger anlagt i kommunen. Det var stor arbeidsledighet og arbeidet ble utført som nødsarbeid. Antall dager den enkelte fikk arbeide ble bestemt ut fra forsørgelsesbyrde (kone/barn)

Det var før maskiner var tatt i bruk. Alt arbeid ble utført manuelt. En mann satt og dreiet boret mens en annen slo med slegge, Etter at sprenging var foretatt måtte de største steinene kløyves. Størrelsen på steinene skulle være 3-4 cm. så de kunne benyttes som masse i vegen.

Vegnettet økte og det ble ansatt oppsynsmann som hadde ansvaret for oppsynet med vegarbeiderne. Etter hvert ble antall vegvoktere fire. Baltzer Jonsrud hadde fortsatt roden fra Torvet og nordover. Karl Ludvigsen Nordhagen fra Torvet og sydover, Ole Myrås

«Bettygrana» – grind og grindgutt.

vegene i Myklerud krets og Andersen Kirkerud fra Svestad-Fjellstrand til Nesodden kirke. Arbeidstida var som for arbeidere for øvrig fra kl. 0700 -1630 de første fem ukedagene. Lørdag fra kl. 0700-1300. Arbeidsantrekket var overall og blåtrøye og store pluggete lærstøvler. Baltzer var alltid gjenkjennelig på hatten sin. Frokosten, med matpakke og kaffeflaska med tynn kaffe og melk som var tullet inn i avispapir og ullstrømpe for å holde på varmen, ble inntatt enten inne hos kjente eller i en barhytte med blikktak. Inne i denne «hytta» var det en esse som de kunne varme seg litt ved.

Statens Vegvesen overtok ansvaret for riksvegene ca, 1935. På den tida var timelønna kr. 1.03. Da tyskerne kom og overtok styringen i 1940 ble timelønna hevet til kr. 2.04. Etter frigjøringen i 1945 ble timelønna igjen redusert til kr. 1.03. Det skapte stor misnøye blant arbeiderne og lønningene måtte heves til kr. 1.50 som ble godtatt.

I sommermånedene ble vegvokterens arbeid i det vesentlige å fylle igjen dumper og hull og sørge for at grøftene var åpne og vannføringen var fri.

På høsten skulle vinteren forberedes. Det ble gjort ved at stikkrenner ble dekket med granbar og halm slik at de ikke skulle fryse til. Vannet skulle flyte unna i grøftene og ikke renne over vegen og bli til is og holke.

Høsten var en travel tid for vegvokterne. Strøsand lå i sanddepoter flere steder langs vegene. Sanddepotene måtte dekkes med bar og halm for at sanda ikke skulle fryse. Når vinteren kom og det ble bruk for strøsand var det om å gjøre å finne sanda igjen under snøen, få gravet den fram og skuffet den opp i håndkjerra som var et av vegvokterens arbeidsverktøy. Var det store mengder sand som skulle fram og kanskje fraktes et stykke ble en hestekar budsendt. Snøbrøyting var det bønder som påtok seg. Det var gjerne to hester forspent ploget. Brøyting skulle ikke foretas før det var kommet 30 cm. snø.

Skolebarna på veg til skolen satte stor pris på å møte vegvokteren og barnevennen Baltzer Jonsrud. Da lurte barna alltid på om de

hadde god eller dårlig tid til skolen. Mange hadde lang veg og tida kunne være vanskelig å passe. Vegvokter Baltzer tok fram det fine lommeuret sitt som var festet til et grovt kjede og lå i vestelomma, Så måtte barna gjette hvor mange klokka var og så fikk de se på den fine klokka med romertall og ble spurt om de skjønnte klokka. Skoleelevene hadde ikke klokke den gangen. De heldigste fikk kanskje klokke til konfirmasjon.

Baltzer hadde også mang en god historie å fortelle. En kar som hadde jobbet en del på vegen søkte på en ledig vegvokterstilling i kommunen. Han mente at kommunen måtte støtte ham slik at han kunne få kjøpt seg en ny skuffe. Han viste fram den han hadde og den var velbrukt og frynsete. Men nei, ville han ha jobben fikk han bruke den redskapen han hadde.

Baltzer vegvokter hadde alltid greie på været. Han advarte mangel gang bonden om å la avlingen eller høyet stå ute lenger for nå kommer uværet. Dette medførte alltid riktighet. Han kunne «lese naturen». Det imponerte mange.

Baltzer hadde et hjerte av gull. Sønnen Bjarne kan fortelle at faren handlet mat og drikke og andre ting og så sendte han Bjarne opp til en gammel, fattig mann som lå syk oppe i Bekkbråten.

Baltzer og Gunda fikk tre døtre. Den eldste døde tidlig av smittsom hjernehinnebetennelse Sønnen, Bjarne, født i 1921, fulgte i farens fotspor og ble vegvokter.

Samme år som Bjarne ble født flyttet familien inn i 2.etasje på gamle Berger skole. Bygningen fungerte som skole inntil den nye, fine mursteinsbygningen ble tatt i bruk av Berger skole i 1912. Den gamle skolen tjente som administrasjonskontor for kommunen, Baltzer fungerte som vaktmester og Gunda sto for renholdet,

I 1939 ble morfar syk og måtte slutte i stillingen som vegvokter. Da var han 64 år gammel.

Våningshuset på Fundingrud Østre

har sin historie helt tilbake til 1700-tallet. Når det ble kjent at det skulle rives for å gi plass til et nytt bygg vedtok årsmøtet 1997 at Historielaget, i samarbeid med Kiwanis Club Nesodden, å påta seg å ta det ned for lagring og senere gjenoppføring på et egnet sted.

Rivingsarbeidet startet i april måned. For de som deltok var det et slitsomt, men interessant arbeide. Det fortalte om gamle tiders byggeskikk og om bruk av gamle redskaper som for lengst er borte. Det viste også hvordan våningshuset opprinnelig var. Et lite bygg i en etasje som besto av stue, kammers og kjøkken. Fra kjøkkenet førte en stige-trapp opp til en luke i taket. En hems tjente som soverom.

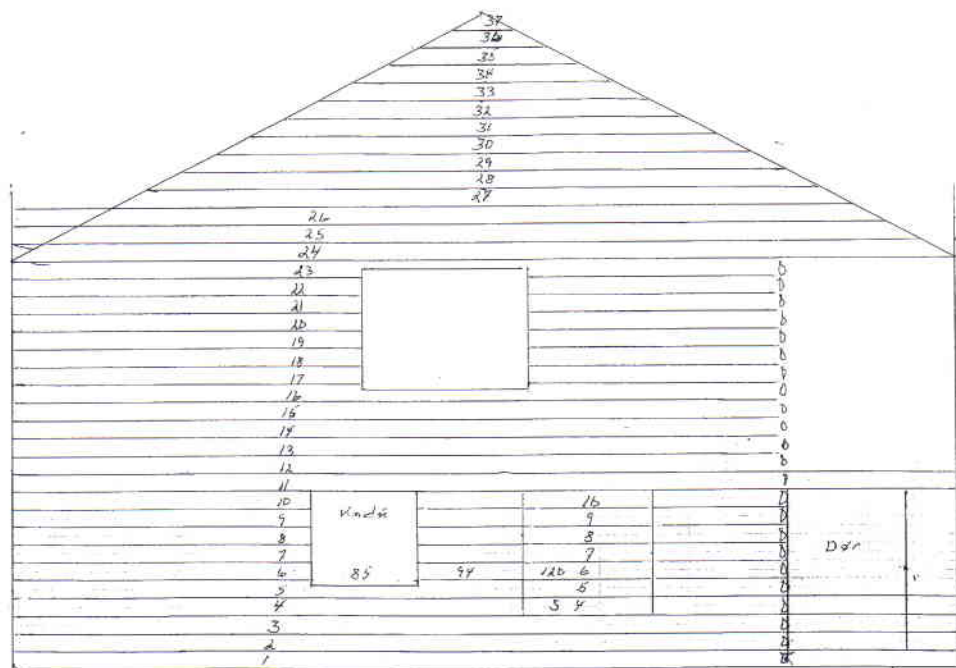
Våningshuset var opprinnelig oppført av lafta tømmer.

Det ble hogd inn i tømmeret som ble rappa med leire og det gjorde at isolasjonsmaterialet, som bl.a. besto av maurtue, kunne feste seg. Senere ble det kledd med plank. Vi går ut fra at det til høvling av plank ble benyttet en «okse», en høvel som ble betjent av to, en i hver ende av høvelen. Den ene skjøv og den andre dro. Sponet som ble igjen etter høvlingen ble rullet sammen og brukt som isolasjon før panel kom på veggen.

Da vinduskarmene ble fjernet, viste det seg at det over karmene var fylt med glasskår, antagelig for å holde utøyt borte som rotter og mus.

Takhøyden var opprinnelig lav som skikken var. Den ble senere økt med ca. 20-25 ca. Et tilbygg ble oppført og her ble også en svingtrapp installert til erstatning for stige-trappa. Det var for øvrig den kjente innredningsnekkeren Øyvind Kjensli, som sto for den.

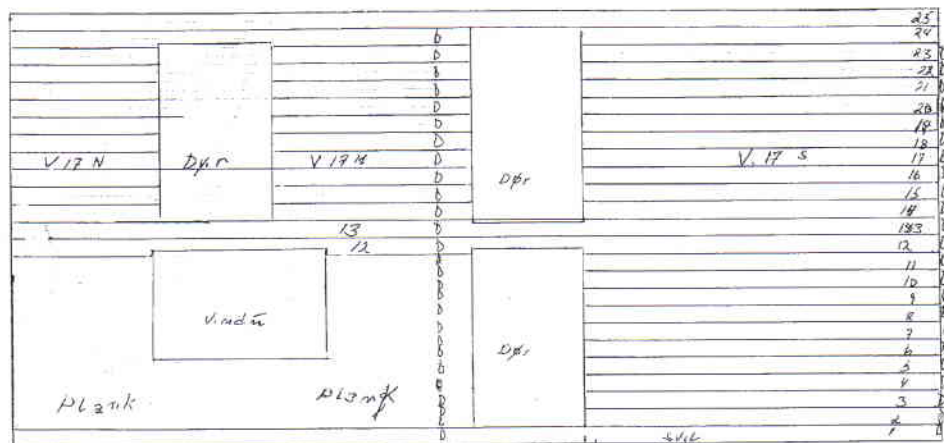
Det varhjemmesmidde spikre som var brukt i det opprinnelige bygget. Det var ikke spart på antallet.

Øst

Nord

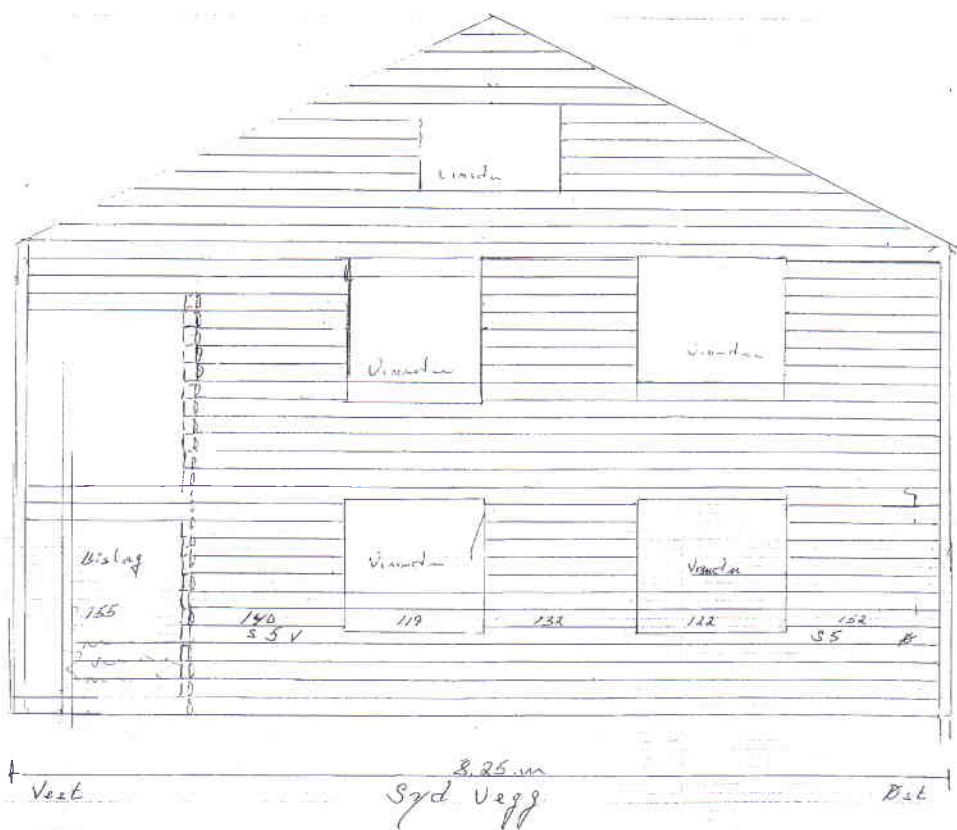
Vest

Nord

Vest

Syd

Langs hele vestsiden, mot stabburet, var det åpen svalgang som senere ble innebygd.

Noe av det gamle var fjernet, blant annet et gammelt vindu som hadde glass tilsvarende det vi kan se på Skogbruksmuseet. En dør som sannsynligvis stammer fra våningshusets opprinnelse er tatt vare på. Det samme er gamle ovner.

Arbeidet måtte utføres med stor nøyaktighet, Hver detalj som ble tatt ned måtte merkes overensstemmende med detaljerte tegninger som er utarbeidet over bygningen.

Før materialene kunne kjøres bort hadde vi hatt 750 fremmøter, det vil si antall dager/personer.

Selv om arbeidet ble utført som dugnadsarbeide kom det nødvendigvis noen uttellinginger. Kiwanis bevilget kr. 10.000.-.

I juni møtte Ottestad opp med tømmerbilen sin, lesset våningshuset Fundingrud Østre og kjørte det til Gjøfjeld. Det gjorde han vederlagsfritt.

Nå står det igjen å finne et egnet sted hvor det kan gjenoppføres i sin opprinnelige form. Til det kreves penger og arbeidsinnsats. Det er en kulturoppgave for hele bygda vår. Det kan skape grunnlag for et bygdemuseum. Inntil videre takker vi for den innsats som er gjort.

Som «rivingskomite» fungerte Arvid M. Hannerød, Erik Toje og Per Wetlesen.

«Værsågod, nå er det din tur!»

Av Åste Eggen

O skrekk og gru – nå er det meg.... Mange voksne i dag har hatt slike opplevelser i forbindelse med besøk hos tannlegen da de var skolebarn (og endel har det sikkert fremdeles). Årsaken var vel først og fremst den ulidelige smerten som når som helst kan fremkalles igjen – sviende og skjærende og noe man var helt avskåret fra å gjøre noe med – bortsett fra å mumle og grynte og nikke bekreftende når (eller hvis) tannlegen spurte om dette gjorde vondt. Og det gjorde det jo som oftest. Her skulle det bores og renses og fylles i, slik at tannsettet kunne fungere etter hensikten.

Dagens skoletannpleie ser vi på som en selvfølgelig del av skolehelsetjenesten, og med dagens moderne utstyr kan smertene være ubetydelige. Men for dem som vokste opp på Nesodden i mellomkrigsårene, var sannsynligvis besøk hos tannlegen forbundet med skrekk og gru.

Ny skolelov for byene fastsatte i 1917 at «elevene skal sikres fornøden tannpleie», og noen år senere ble denne bestemmelsen også tatt i nn i den nye loven for landsfolkeskoler. Da hadde det allerede i en del år vært fastsatt at skolebarn skulle gjennom legeundersøkelser. Årsaken var nok at man ønsket å komme den fryktede sykdom tuberkulose til livs. I en del kommuner var dette arbeidet overlatt til den tids lokale helselag.

Nesoddens «Sygepleie- og Tuberkuloseforening» besluttet i styremøte 21/9 1925 å henvende seg til Nesoddens doktor Johnsen for å

få ham til å foreta «lægeundersøkelse av skolebarn». Det ble imidlertid dr. Fossum som tok seg av dette, han startet praksis på halvøya vår 1. mai 1926. Og i juni måned foretok han undersøkelse av 250 skolebarn, kan vi lese i styremøtereferater. Heldigvis ble det bare funnet en elev med lungetuberkulose, som snarest mulig «blev anbragt paa Grefsen».

Foreningen, som 27. februar 1927 hadde skiftet navn til «Nesodden Helselag», hadde i samme tidsrom arbeidet for å følge opp bestemmelsene om tannpleie hos skolebarn. Og dr. Øverland minner i et foredrag s.d. om at foreldrene må «sørge og-saa for tænderne. Spis grovbrød.» Den 19. februar 1929 er tannlege Selmer-Andersen til stede i et av Helselagets styremøter og «gir Oplysninger om Skoletandpleien». Ut fra referatet kan det synes som om det er Helselaget som har bekostet utgiftene til undersøkelsene og eventuell behandling av skolebarnas tenner.

I styremøte 10. mai s.å. bekymrer nok styret seg over utgiftene til dette. Siden Staten ikke yder bidrag til «privat Skoletandpleie, tillader Styret i Helselaget sig da at andrage Herredsstyret om at overtage Skoletandpleien». Det søkes samtidig om at Helselaget utbetales Statsbidraget, 1/4 av tannlegens lønn, og det opplyses at foreningen er villig til å «yde et lignende Beløp, ca. 1000 Kroner pr. Aar». Helselaget er også villig til å betale resten av utgiftene. At pengekassen i Nesodden kommune kan være heller liten, er nok intet nytt. For i styremøte i Helselaget i oktober 1929 referes «Skrivelse fra det kommunale Kontor om at Andragendet om kommunalt Bidrag til Skoletandpleien ikke var indvilget».

Men Helselaget fortsatte ufortrødent å bestride utgiftene. De inntektene som laget hadde, ble skaffet til veie først og fremst gjennom medlemskontingenter og utlodninger. For året 1933 søkte man fylkeslegen i Akershus om bidrag til tannpleien for 293 barn. I september mottok laget hele kr. 277,50 som bidrag til dette.

Etter hvert ble nok utgiftene både til innkjøp av og vedlikehold av

tannlegeutstyr store for laget. I 1934 søkte styret om fritt ambulerende tannlegeutstyr av Akershus Fylkes fond av Vinmonopol-pengene(!). Ordføreren skulle påtegne ansøkingen. Helselaget påtok seg samtidig å utrede tannlegens lønn uten utgift for kommunen, men man gikk ut fra at kommunen «som hittil ga sitt bidrag».

Den 14. mai 1935 ble frøken Leivestad fra Stavanger ansatt som skoletannlege på Nesodden. Alt den 13. juni ble takster for behandling bestemt:

«Kr. 8,- for første barn og kr. 6,- for hver hvor der er flere barn fra samme familie, gjælder kun barn der har været behandlet året før.

Barn der ikke har været behandlet før kan få behandling mottatt forældrene betaler beløpet, dog fratrukket det komm. bidrag, kr. 3,-.»

I samme møte ble Kjellaug Svae ansatt som assistent for tannlegen.

Referater fra Helselagets senere styremøter viser at det har skjedd en fordeling mellom Helselaget og Nesodden kommune mht. ansvaret for utgiftene forbundet med skoletannpleien. I styremøte i oktober 1937 bestemmes det at det tannlegeutstyr «som Helselaget har kjøpt overdras til kommunen mot å benyttes til de to klasser som Helselaget betaler for. Det blir (lokal)kredsenes sak å bestemme hvorvidt 6te og 7de klasse skal få behandling».

Og kommunen tiltrer dette. Etter «konferance med Ordfører Løes har kommunen gått med på at materialer og bor til de to øverste klassers tannbehandling skal holdes av kommunen». Men lønnen til tannlegen, frøken Andersen Groos, betales av Helselaget, med den formidable sum av kr. 5,50 pr. time, mens assistenten får kr. 1,10 pr. time.

Nesodden Helselags direkte engasjement slutter i 1938. Da kan vi lese i referat fra styremøte av 10/6 at Nesoddens formannskap har søkt Nesoddens Helselag om støtte på kr. 1100 som bidrag til tannpleien, mot at kommunen overtar tannpleien av 6te og 7de klasse.

Hvem var det da som fikk tilbudet om tannpleie fra starten av?

Jo, det var 1., 2. og 3. klassingen på Nesoddens skoler (Berger, Fjellstrand, Jaer og Myklerud). De måtte til tannlegen en gang om året. Senere kom også de eldre elevene inn i systemet.

Tannlegens assistent Kjellaug Svae, ble syk og døde relativt tidlig. Vikar for henne hadde vært Marie Knudsen, og hun ble ansatt i stillingen etter Kjellaug Svae som 18-åring, i 1937. I dag vil mange kjenne henne som Marie Dalby, og hun har svært mye å fortelle fra årene som tannlegeassistent (senere kontorsøster og tannlegesekretær) hos diverse skoletannleger på Nesodden.

Utstyret som Helselaget hadde besørget innkjøpt, var moderne nok etter den tids teknikk. Boret var et tørrbor (skrekk og gru igjen), men var elektrisk drevet. Spesielt pasientstolen var uhyrlig tung.

Utstyret ellers var samlet i en kiste og ble flyttet fra skole til skole i løpet av året. Willy Karlsen fra Fjellstrand var selvsagt som flyttebyrå, og han kjente utstyret så godt at han hadde ansvaret for å montere det på hver ny skole. Da kunne tannlegen ta seg fri – !

På skolene Berger, Jaer og Myklerud var det sløydsalene som ble ryddet til tannlegekontor, mens Fjellstrand tok lærerværelset i 1. etasje i bruk. Kaldt var det alle steder, og på Fjellstrand måtte lærer Hødnebø trå til for å få varme i parafinovnen.

Så kom elevene da – hentet en og en av Marie inne i klassen. Selve undersøkelsen og en eventuell behandling tok maksimum en halv time. De små barna hadde oftest foreldrene med, i all fall den første gangen. Og det var slett ikke uvanlig at både melketenner og 6-års jeksler måtte trekkes, i tillegg til at hull måtte bores opp og fylles igjen.

I 1930-årene var det amalgam som oftest ble brukt, med kopperamalgam i fortennene. Etter krigen gikk tannlegen over til hvite fylringer i fortennene.

Og på denne tiden var regulering et nesten ukjent begrep.

Assistentens oppgave var tilnærmet som i dag. Hun hadde ansvaret for å sterilisere instrumentene i en elektrisk koker, og dette fungerte like godt som dagens apparatur. Arbeidstiden var fra kl.

0830-1430 med en halvtimes spisepause. For dette ble hun lønnet med kr. 1000 pr. år + kr. 200 i reisegodtgjørelse – og synes i grunnen at lønnen var i minste laget. Tatt i betraktning at Marie bodde på Fjellstrand og måtte sykle til de øvrige skolene i sommerhalvåret, men gå på ski i vinterhalvåret, kan man jo lett være enig. Tannlegene kunne ta private oppdrag på ettermiddagene. Da fulgte assistenten med, og Marie syklet mange ganger frem og tilbake mellom Fjellstrand og Fagerstrand 2 ganger pr. dag. Avlønningen for dette var kr. 5 pr. time.

Den samme satsen ble betalt for rengjøring av rommet tannlegen hadde brukt – 5 kr. pr. dag. Da Marie under krigen søkte kommunen om å få slippe denne oppgaven, fikk hun svar tilbake om at det kunne hun gjerne la være – mot selv å betale en annen det rengjøringen kostet. Det ble ordnet ved hjelp av en såkalt tannbørsteboks – på den tiden kunne skolebarna få kjøpt tannbørste av skoletannlegen.

Marie Dalby kjenner selvfølgelig godt utstyret som Helselaget kjøpte inn den gangen i 1934. Det er i dag helt intakt, og at det er brukbart også i dag, det tror hun nok. Teknikken har imidlertid forandret seg mye på tannlegesiden, og vi får tro: til pasientenes fordel.

Men likevel vil det nok for mange være slik som i skoletannpleiens første år; besøk hos tannlegen er fremdeles omfattet med skrekk og gru.

*Tone Wetlesen (Bjercke) skrev sin
særoppgave i historie om*

Isdriften på Nesodden

Sopelimen har fått tillatelse til å gjengi noe av den. Av plasshensyn kan vi dessverre ikke ta med alt i denne utgaven. Hun forteller om levekårene på Nesodden på den tid iseksporten tok til. Det var mye fattigdom. Isdriften hadde sin glansperiode omkring 1870 til 1912.

Ombord på skip var det vanskelig å få oppbevart maten. Det vanlige var at den ble saltet ned, men det ble for mye salt mat for sjømennene og det var mange som fikk sykdommen beri-beri. Av den grunn ble det spørsmål etter en ny og bedre måte å lagre maten på. Noen kloke hoder fant ut at is måtte egne seg bra.

Dette fikk konsul Søren A. Parr fra Drøbak høre om. For å produsere is måtte en ha tjern og da det var nok av dette i Frogn og på Nesodden, tenkte Parr at her måtte en prøve om det kunne være lønnsomt å eksportere is. I 1855 begynte han så på Oppegårdtjernet i Frogn. Ikke lenge etter begynte han også på Nesodden. Da isdriften begynte skaffet den mange folk arbeid og var av stor betydning for økonomien blant Nesoddens beboere.

Først måtte alle tjern som skulle brukes, renes grundig. Det måtte nemlig ikke være verken siv eller andre planter i isen som jo skulle brukes til å oppbevare mat med. Noen tjern ble også forbedret og utvidet betydelig. En del dammer ble og anlagt. Dette ble gjort da flere av tjernene lå så langt fra sjøen at transporten dit falt svært dyr. Dammene ble lagt der det før hadde vært myrer. Men det var ingen tvil om at isen på tjernene var finere og bedre da det var klarere og renere vann der. En kan høre det på navnet om det er kunstige dammer eller ordentlige tjern. Dammene har nemlig ordet dam etter seg, mens tjernene har ordet tjern.

Tjernene eller dammene ble som oftest leid bort av eieren til enkeltpersoner eller selskap. Etter hvert som det ble flere som begynte med isdrift ble det større konkurranse. Til slutt var det den rene pengespekulasjonen for mange.

Her følger en fortegnelse over alle dammene eller tjernene som var i bruk på Nesodden under isdriften. De er også plassert på et kart (side 41).

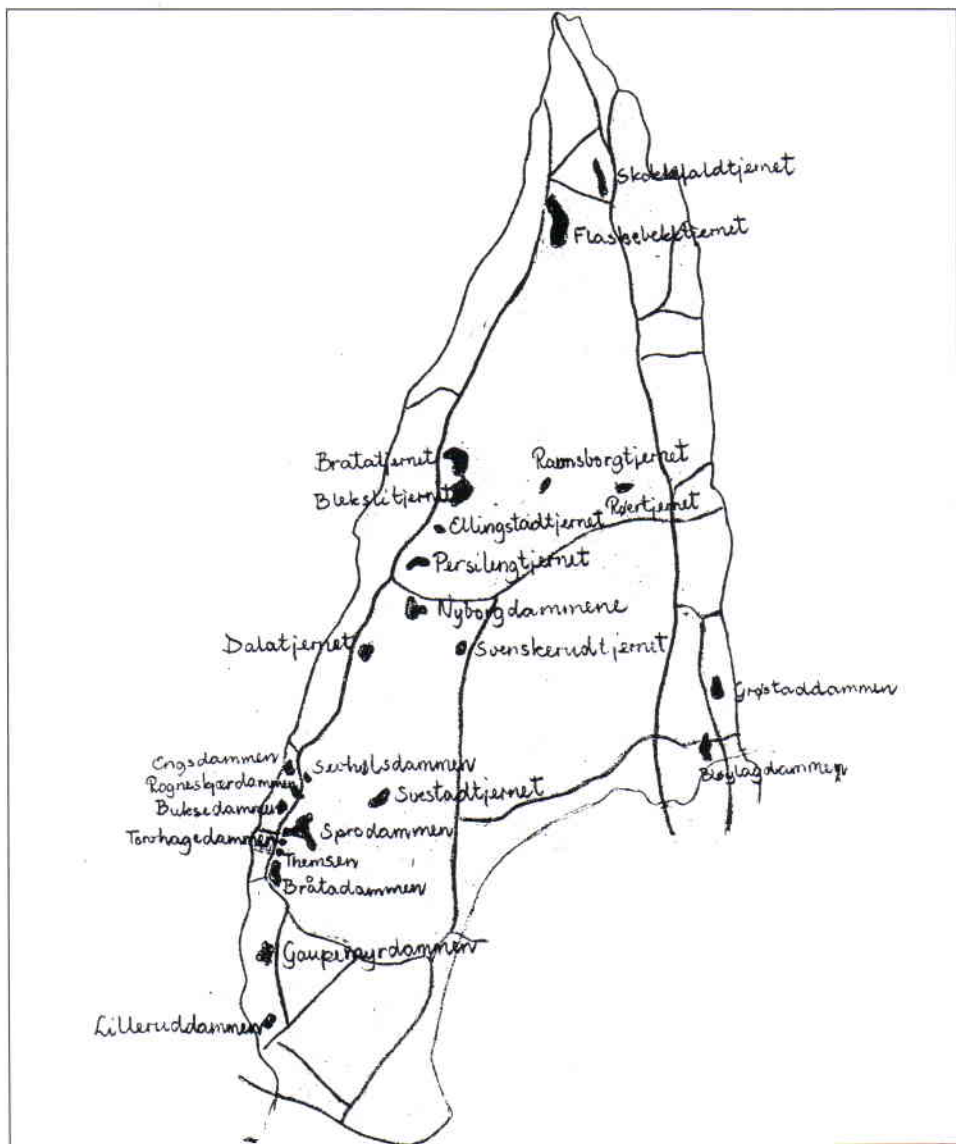
Alle som var interessert i istrafikken, var også interessert i temperatur og nedbørsforhold fra høst til vår. Det var veldig viktig at det var lang barfrost om høsten.

Selve isskjæringen krevde mange menn. Til å begynne med spettet eller knuste de isen etter det tyske systemet. Men de gikk snart over til å sage. Først brukte de alminnelige plankesager. Disse sagine gikk temmelig tregt og var dessuten for lette.

Ole Tjernesbråten filte til en ny modell som han sendte til Eskilstuna i Sverige. Der begynte de å produsere denne sagine. Det sies at sagine var veldig god. Andre prøvde også å lage issager, men uten så godt resultat som Tjernesbråten.

Tone har intervjuet en gammel mann på 84 år, som selv var med fra han var bare guttungen og hun lar ham fortelle utførlig om hvordan det hele foregikk. Hun regnet med at det ikke var så vanskelig å få ham til å fortelle om gamle dager. Det skulle vise seg at hun ikke hadde regnet feil.

«Så du vil ha greie på isdriften», sa han, da jeg spurte om han ikke kunne fortelle litt fra den gang han selv var med. «Da får jeg vel fortelle om hva vi først måtte gjøre. Med en gang isen var frosset til og det kom snø oppå, måtte vi få den vekk. Den måtte alltid være fri for snø så vi fikk ordentlig stålis. Var isen så tynn at vi ikke kom utpå, ble det svært til arbeid siden. Men det hendte også at vi gikk for tidlig utpå isen. Ja, før den var frosset til så den bar hest og mann. Jeg husker godt en gang hesten min datt gjennom. Det var 3. juledag 1905. Hesten og jeg holdt på å måke. Plutselig hørte jeg det brake under hesten og så ligger den og plasker i vannet. Jeg gikk bak snøskuffa slik at jeg ikke datt under. Men det var om å gjøre og

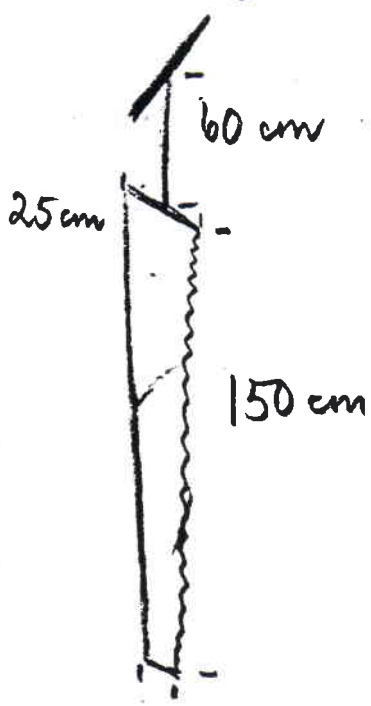

berge hesten. Jeg kom meg opp på ryggen dens og fikk spent av snøskuffa. Da ble det lettere for hesten, og den fikk kjempet seg nærmere land. Det var nemlig så tynn is at den klarte det. Til slutt kjente hesten bunn under føttene, og kom seg opp på land ved egen

Oversikt over utstyr som ble brukt i isproduksjonen

Issag.

Ishake

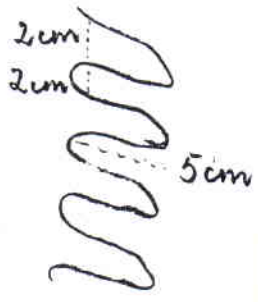
Stuehake

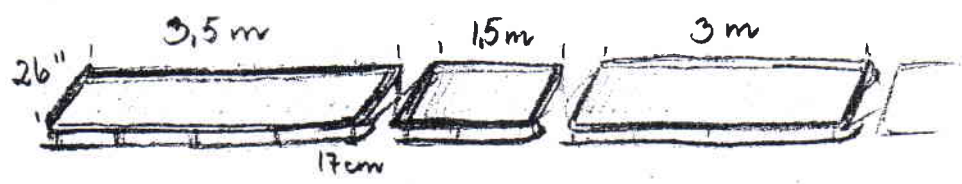
Iskniv

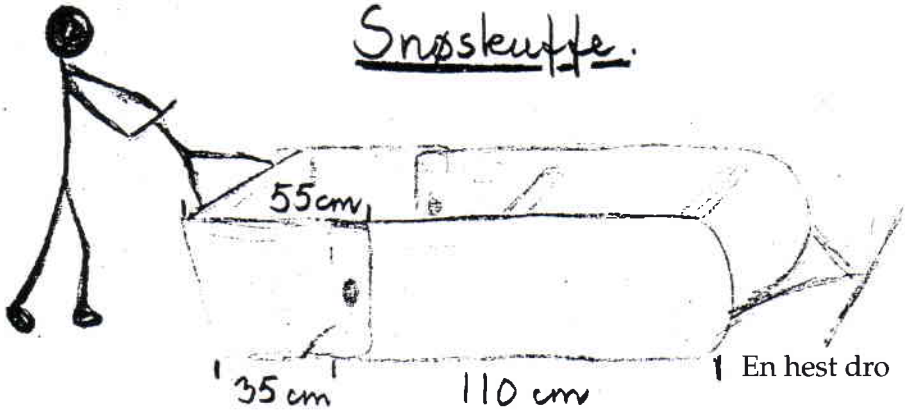
Sinnene

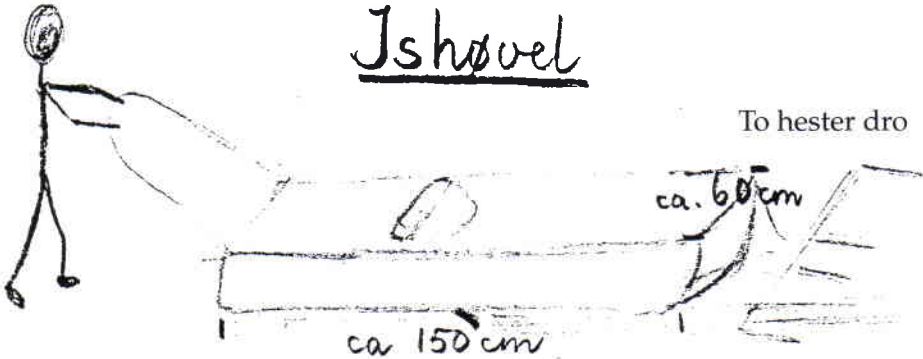
Issleder

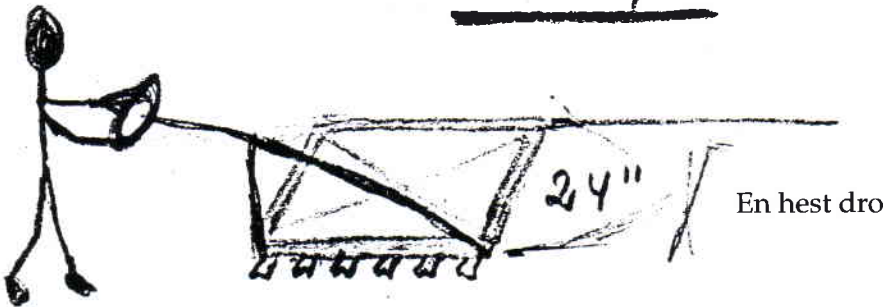
Snøskuffe.

Ishøvel

Markløp

hjelp. Skuffa fikk vi også berget. Jeg tok bare av meg de høye lærstøvlene som rakk til knærne, tømte dem, vred opp sokkene og tok dem på meg igjen. Så var det bare å fortsette, både for hesten og meg.

Når vi måkte snø, begynte vi så snart det var lyst og holdt på til kl.1615. Hest og mann tjente 4 kroner dagen. Hadde en ikke hest, men bare hjalp til å skuffe snøen vekk, fikk en 2 kroner.

Isen var 15" tykk når vi begynte å skjære. Den kunne bli opptil 35" tykk. På overflaten skulle blokkene være kvadratiske. Vi skar dem 24"x24". En blokk skulle veie 160 kg.

Vi skar på akkord. Lønningen varierte fra 2 til 3 øre pr. blokk. Femti mann skar omkring 5-600 blokker daglig, så det ble bra fortjeneste.

Sagene var 2 meter lange. Det sier seg selv at det måtte være ganske slitsomt å sage is hele dagen. Skjæringa var da også den hardeste jobben. Dersom sagene ikke var skarpe, var det ingen vits i å prøve og skjære, Vi måtte file sagene ved hvert måltid. Det vil si to ganger om dagen. En måtte være flink til å file skulle en få saga til å gå.

Til mat hadde vi med oss hjembakt brød og smør. Ved siden av hadde vi kjøtt eller flesk. Så kokte vi kaffe i fellesskap. Ved de fleste dammene var det brakke vi kunne sitte å spise i. Det var jordgulv og ikke særlig varmt, men bedre enn å sitte ute som vi gjorde noen steder. Hestene hadde egne staller. De fikk havre ved det første målet og sørpe med masse godt oppi ved neste.

Før vi skar måtte vi merke opp slik at vi fikk like store blokker. Vi brukte enten en planke og merket opp langs kanten av langråken, eller en hest som dro en markør. En av oss sagde så langs langråden, mens en annen kappet den lange isblokken opp i passe lengder. Kappinga tok en på øyemålet når en var trenet. Det kunne gå flere mann etter hverandre å skjære. Da var det om å gjøre og holde tempoet. Det gikk i det rene konkurransetempoet mange ganger. De som ble etter lurte seg til å skjære litt større blokker enn de skulle..

Når vi skar, gikk vi bakover. En gang kom det en fremmedkar å skulle prøve seg. Han ville konkurrere med tre kraftige, kjekke brø-

dre. «Her skal dere se en som kan gå baklengs», sa han. Men det var ikke lenge han klarte å holde følge med de trenede karene.

Dersom det var issteppe på isen, måtte høvelen brukes. Den ble trukket av to hester, så den var tung og solid. Skulle isen pyntes litt ekstra på etter at den var skåret, brukte man en skarp iskniv.

Ja, men så skulle vel isen kjøres vekk fra dammen, innskjøt jeg. Ja, den skulle selvfølgelig kjøres vekk. Vi brukte hest til det. Første gang jeg var med, var jeg 11 år. Faren og eldste bror min kjørte også, så de hjalp meg å lesse. Det var ikke så nøye med skolegangen den gang. Far sa det var viktigere at vi kunne tjene litt ekstra. Vi som bodde på en gård, hadde ingen andre inntekter om vinteren.

Når vi skulle ha med hesten, måtte vi stå opp kl. 4 om morgenen og gi den mat. Vi begynte selve arbeidet ved 6-tida. Til å lesse brukte vi ishake. Hesten kunne dra tre sleder etter seg, og vi kunne lesse

opptil 14 blokker på lasset. Iskjøringa gikk på akkord. En kunne tjene litt mer enn på skjæringa, men en må huske på at vi brukte hest.

I 1898 var det et såkalt jobbeår. Da kjørte en is alle steder. Var en rask til å lesse og kjøre, kunne en tjene opptil 25 kroner om dagen. Dette var det første året jeg var med så jeg tjente ikke så mye. Det kom selvfølgelig an på hvor langt vi måtte kjøre. Var det små tjern kunne vi bruke to hester, men på store ca. 15. «Det måtte være fint sledeføre slik at det gikk lett for hesten da?» spør jeg. Jeg var ikke i tvil om at han hadde fortalt det om jeg ikke hadde spurt, men jeg synes jeg også måtte si noe. «Ja, det var en egen veimann ved hver dam. Han begynte arbeidet to timer før oss andre. Veimannen strødde sagflis i bakkene og salt så det ikke skulle ise. Sleden gikk i spor på veien. Hesten hadde ikke noe den skulle ha sagt i en bakke, med tungt lass etter seg. Det gikk galt noen ganger også. Jeg vet om en mann som kjørte utfor. Han ødela hesten sin for bestandig, men fikk heldigvis hoppet av selv. Vi satt oppå lasset når vi kjørte. Men vi hadde en fjøl med en jernpigg i hvert hjørne som vi satte fast i isen. Denne satt vi på. Uten den tror jeg det ville blitt for kaldt.

Vi kjørte isen til planen. Her lesset vi av. Det var en planmann der som sto og sendte isen nedover i renner. Enten til ishusene eller til isstablene for lagring eller rett på skutene. Kunne en få solgt isen med en gang tjente alle parter bedre enn om en måtte lagre..

Noen steder ble det forsøkt å sende isen i renner helt fra dammen. Det ble prøvd fra Svestadtjern og ned til Svestad. Det viste seg at det var for langt. For det første fikk isen altfor stor fart, slik at mye spratt ut av renna. Noen vittige hoder påsto at de kunne se isen langt over grantoppene. For det andre var det så mange bremseanordninger at isblokkene ble redusert til det halve før de kom ned. Det er vel forståelig at isen ble fraktet på denne måten kun i to dager.

De som lastet skutene med is var også karer fra Nesodden. Det kunne dreie seg om en 7-8 mann. Når de tok isen fra renna og ned til lasteluka, brukte de en issaks. Var de ikke raske nok, kunne to isblokker slå mot hverandre og knuses. Denne jobben ble også gjort på akkord og de kunne tjene 5-6 kroner dagen. Da det var flere skuter inne for å laste, kunne arbeidsdagen bli 14 timer lang.

Oppgave over isdriften på Nesodden

etter amtmennenes beretninger. Tallene angir det årlige gjennomsnitt

År	Anlegg	Ishus	Arbeidere	Hester	Utførsel i tonn
1861-65					
1866-70					ca. 6400
1871-75			250	150	16 á 24.000
1876-80		40	60		
1881-85	12	14(?)	230		19.350
1886-90	11	29	275		36.000
1891-95	121	10(?)	189		25.050
1896-1900	7	21	181		45.500
1905-06	11	24	317	112	46.000
1907-10	9	18	183	28	26.200
1916	9	3	38		3600

Hvis isen ikke ble solgt med en gang, ble den stuert i ishuset eller i stablene. I et ishushus kunne det være fire mann som stuert. De brukte stuehaker. Ut på våren og sommeren, når vi skulle ha isen ut av ishushusene igjen, måtte ti mann hjelpe til ved et hus. Disse var fordelt på to lag. En på hvert lag spettet isen løs, to andre kantret og de to siste på hvert lag dro den fram og sendte blokkene ned renna til stillinga. Stillinga var vaskeplassen. All is som hadde ligget i stabler måtte vaskes. Den i ishushusene var som oftest ren. På stillinga var det tre mann som sto og øste vann over isen med ei bøtte. Når isen var rein sendte de den ned til skuta hvor den ble lastet.

Det var ikke rent få menn som hadde arbeid som vedrørte isen, eller skal jeg heller si, det var ikke mange som ikke hadde noe med is å gjøre da isdriften hadde sin glansperiode her på Nesodden fra omkring 1870 til 1912. De fleste har kanskje hørt om at det har vært isdrift her, men de færreste vet hvordan den begynte, hvordan det hele foregikk eller hva isen ble brukt til.

Tone har tegnet opp både redskap som ble benyttet, hvor tjerne-/dammene var og fortegnelsene over amtmennenes beretninger. Tallene angir det årlige gjennomsnitt.

*«Sopelim»-utvalget
takker alle som har
bidratt med
stoff og bilder til
årets utgave.*

*Ingen nevnt
– men ingen glemmt*